

Azja Wschodnia
w Systemie Światowym
Historia i Współczesność

Roman Szul
Seminarium EUROREG
19 listopada 2015

Najkrótsza historia miejsca Azji Wschodniej w systemie światowym

1. Okres prekolumbijski (przed powstaniem systemu światowego) do 1500 r:

- Powstanie i ekspansja cywilizacji chińskiej
- Początki wyłaniania się cywilizacji japońskiej z cywilizacji chińskiej

2. I fala globalizacji 1500-1800: pierwsi Europejczycy w Azji Wschodniej

- Portugalczycy, Hiszpanie, Holendrzy, Anglicy jako podróżnicy, kupcy, misjonarze na południowych wybrzeżach
- Rosjanie jako myśliwi, kupcy, osadnicy na północnych wybrzeżach
- Chiny: izolacja, „wąska furтка”: Macao
- Japonia: wstrząs, odrzucenie, izolacja, „wąska furтка”: Holendrzy w Nagasaki; ostateczne usamodzielnienie się od Chin
- Filipiny: hiszpańska kolonia, chrystianizacja; peryferia systemu światowego

3. II fala globalizacji 1800-1914: wymuszone siłą włączenie do systemu światowego

- Chiny: wstrząs, długotrwały kryzys polityczny, „chory człowiek Azji Ws.” początek „stulecia upokorzeń”, upadek cesarstwa, przekształcenie cywilizacji chińskiej w chińskie państwo narodowe, utrata peryferii (Korea, Wietnam, Mongolia)
- Japonia: wstrząs, kryzys, reformy, modernizacja, wzrost siły, imperializm
- Filipiny: terytorium zależne USA

4. Geopolityczne trzęsienie ziemi 1914-1949

- Chiny: kryzysu („stulecia upokorzeń”) ciąg dalszy, wojna domowa między narodowcami a komunistami, japońskie inwazje, zwycięstwo komunistów na kontynencie, narodowcy na Tajwanie (1949)
- Japonia: wzlot i upadek potęgi militarnej, wojny i zdobycze w Azji Wschodniej i na Pacyfiku, klęska w wojnie z USA, amerykańska okupacja
- Filipiny: zmienne okupacje: amerykańska, japońska, amerykańska

5. Zimna wojna: 1949-1989

- Azja Wschodnia: podział na komunizm (na zachodzie) i kapitalizm pod protektoratem USA (na schodzie)
- wojny o strefy wpływów: Korea, Wietnam
- Chiny Ludowe: rządy Komunistycznej Partii Chin (KPCh), eksperymenty Mao, ambicje bycia liderem Trzeciego Świata; reformy Denga (1978): wzrost gospodarczy, włączanie się do systemu światowego
- Japonia: wzlot gospodarczy, Japonia drugą potęgą gospodarczą świata
- pojawienie się „azjatyckich tygrysów” (Korea Płd, Hong Kong, Tajwan, Singapur)
- rok 1989: - ChRL: nacjonalizm ideologią KPCh
- Japonia: krach giełdowy i koniec okresu wzrostu

6. „Złota dekada” i okres turbulencji (III fala globalizacji): 1990-(2000)-2014

- Chiny:

- wzrost gospodarki, druga (pierwsza) gospodarka świata (przy niskim poziomie PKB na mieszkańca), rosnący wpływ na gospodarkę światową;

- rosnąca pewność siebie w Azji Wschodniej, „zmywanie hańby narodowej”, jedyne państwo w Azji Wschodniej i jedno z nielicznych na świecie rozszerzające swoje terytorium (Hong Kong, Macao, wyspy na Ussuri, korzystna demarkacja na granicy z Kirgizją, de facto okupacja wysepek na Morzu Południowochińskim)

- rosnąca zamożność ludności, rosnący nacjonalizm, rosnące kontakty ze światem

- Japonia: stagnacja gospodarcza, próby reform, obawa przed Chinami

- USA-Chiny: „Chimeryka” – antagonistyczna symbioza /symbiotyczny antagonizm, staro-nowy geopolityczny podział regionu na osi ChRL - USA

- Chiny-Rosja: socjusz podejrzliwych, z USA i UE w tle

7. Chińskie spowolnienie 2015: dlaczego i co z tego wynika

Chińska cywilizacja. Postrzeganie świata według idei „Pod Niebem” (天下 *tian xia*)

Niebo (天, *tian*)

Cesarz (皇帝, *Huángdì*)

Kraj środka
(中国; 中國
Zhōngguó)

wasale
(półbarbarzyńcy)

barbarzyńcy (cudzoziemcy) Yi

Z i e m i a

- „Kraj Środka jest jedyną cywilizacją a jej mieszkańcy są najwspanialsii na świecie”
- zmienny w czasie zasięg chińskiej cywilizacji
- nieostry zasięg polityczny chińskiej cywilizacji (hołdy symboliczne i komercyjne)

Cywilizacja chińska

- Chiny: jedna z najstarszych (5000 lat) cywilizacji (i być może jedyna zachowująca ciągłość spośród cywilizacji pierwotnych)
- Basen Rzeki Żółtej „kolebką” Chińskiej cywilizacji, jej ekspansja poprzez migracje i transfer wiedzy w Azji Wschodniej
- Kształtowanie się dojrzałej chińskiej cywilizacji: dynastie Qin 秦 i Han 漢 (汉) (III w. p.n.e. – III w. n.e.), „złota era”: dynastie Tang 唐 (618-907) i Song 宋 (960-1279):
  - aspekt duchowy: Konfucjusz 孔丘 (孔子), buddyzm, taoizm, pismo chińskie, idea wyjątkowości (bycia wybranym) Chin
  - aspekt materialny: „cztery wielkie wynalazki” (papier, druk, kompas, proch strzelniczy) i wiele innych; Chang’an 長安, 长安 (obecnie Xi’an 西安) największym miastem świata (milion mieszkańców w VIII w.), „najbogatszy kraj na świecie”
  - aspekt socjopolityczny: rola Cesarza, urzędnicy (mandaryni), ich rola i rekrutacja, stratyfikacja społeczna, idea Tian Xia („Pod Niebem”)
- Cywilizacja i barbarzyńcy: cywilizowanie (asymilowanie) najeźdźców i imigrantów
- Wzloty i upadki chińskiego imperium i cywilizacji: kulturowa i technologiczna stagnacja, lecz polityczna ekspansja pod rządami dynastii Yuan 元 (mongolskiej) (1271-1368) i Qing 清 (mandżurskiej) (1644-1912), pomyślność za Ming 明 (1368-1644); wyprawy dalekomorskie admirała Cheng Ho (Zheng He) (1405-1433) 鄭和 (郑和) i dobrowolne odwrócenie się od świata (zniszczenie floty)

- pierwsi Europejczycy w Chinach (od XVI w.): ograniczone kontakty

- „sto lat upokorzeń”, „chory człowiek”:
upadek dawnej chińskiej cywilizacji:

- przegrane wojny: opiumowe (1840, 1856), interwencja ośmiu mocarstw zachodnich (1900), inwazje japońskie (1894, 1931, 1937-45, masakra w Nankinie 1937

- niesprawiedliwe traktaty, utrata terytoriów i suwerenności, cudzoziemcy jako „diabły”

- częste rebelie (największa - Taipingów)

- Chińskie reakcje: modernizacja, nacjonalizm, socjalizm (komunizm)

- rewolucja 1911: ustanowienie Republiki Chińskiej

- rewolucja 1949: Chińska Republika Ludowa, 1978: reformy Denga, 1989: nacjonalizm ideologią KPCh

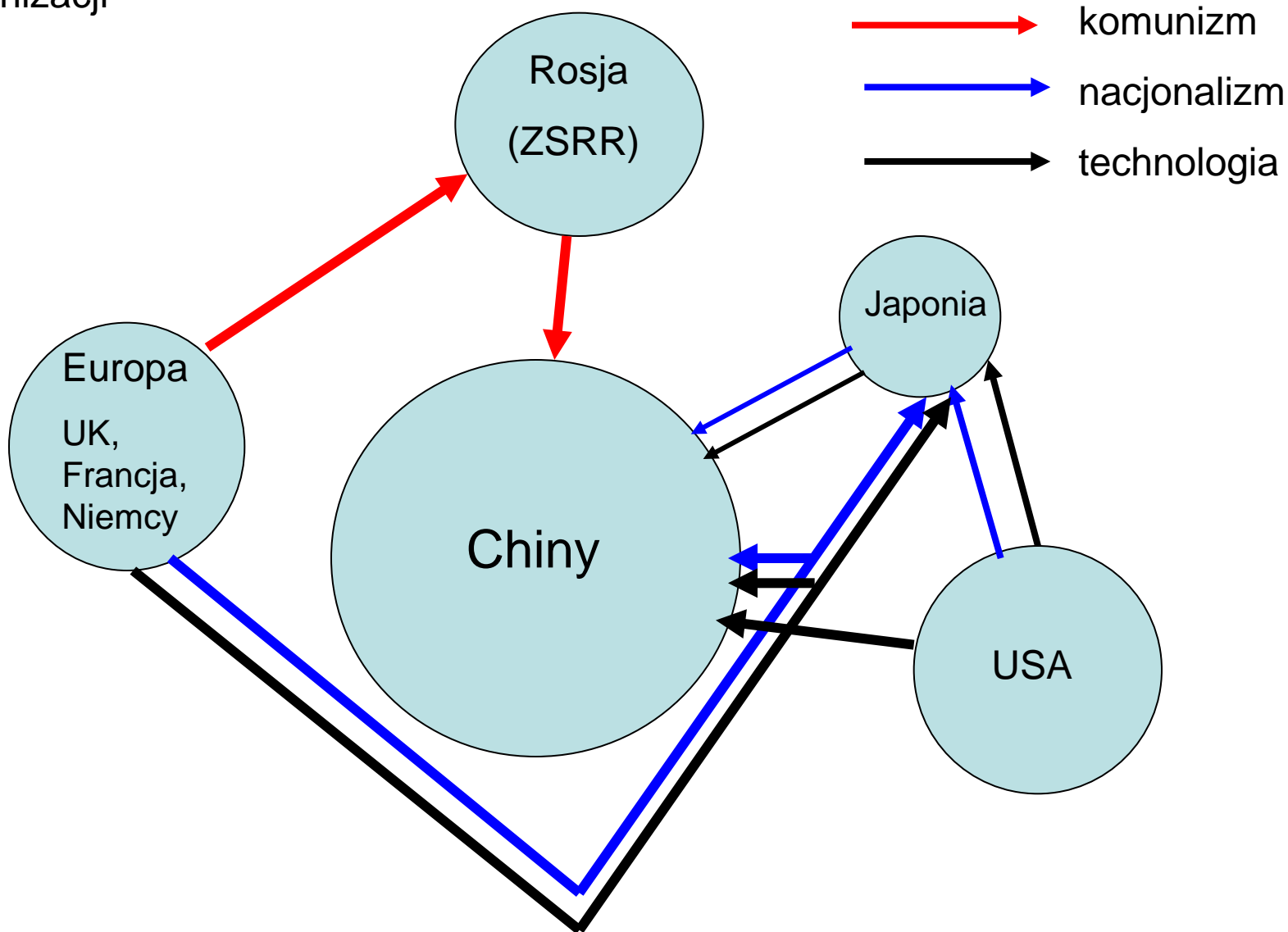
Map G3.1 Asia divided: conflict in the middle of the nineteenth century

Source: www.fordham.edu/halsall.

Dyfuzja wiedzy (w tym idei) do Chin w czasie przekształcania w państwo narodowe i modernizacji

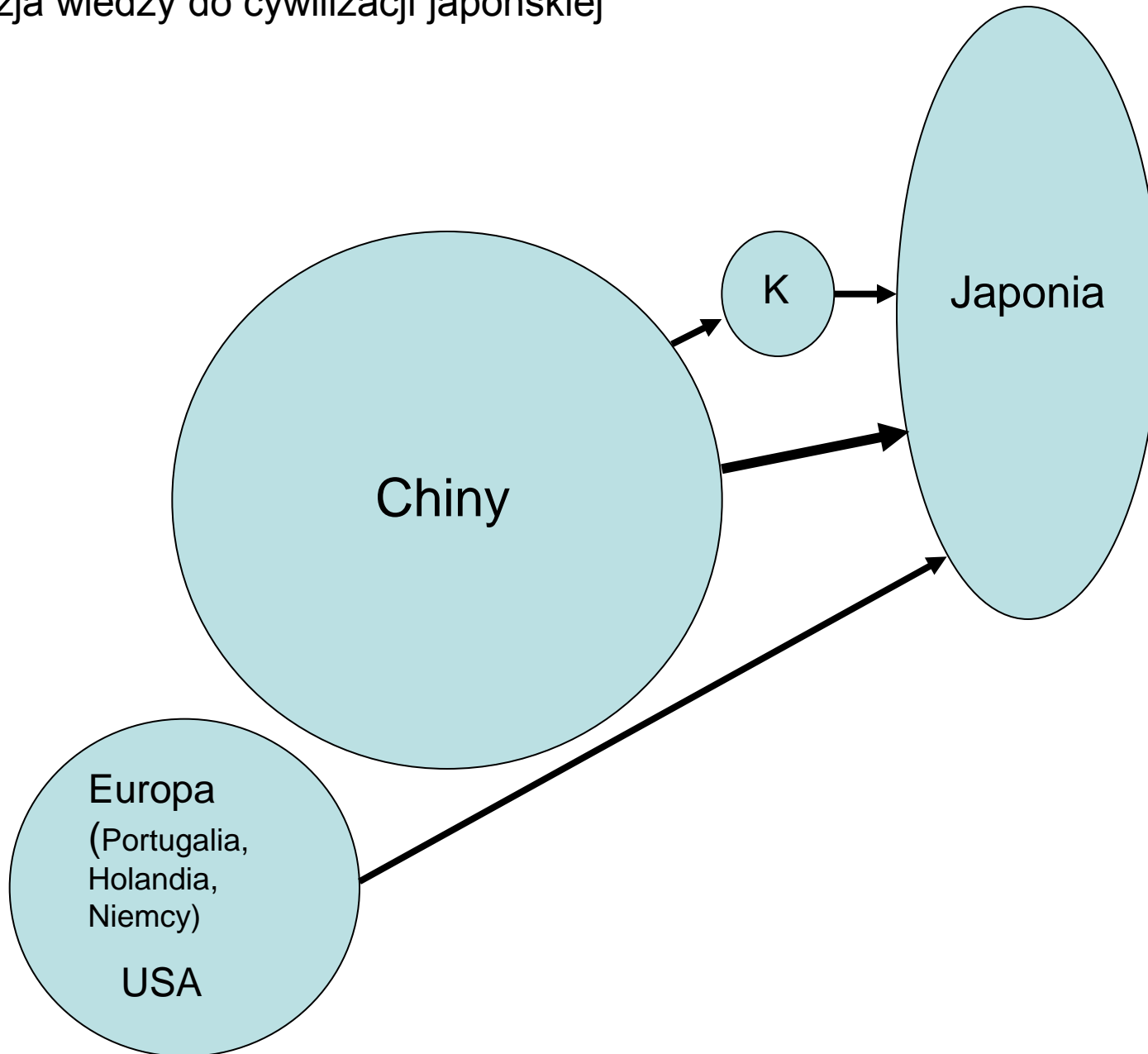

Japonia

- dwie fale osadnictwa: kilkadziesiąt lat temu z Azji, ok. 2 tys. lat temu: z Korei
- chińskie wpływy polityczne i kulturowe, stopniowe usamodzielnianie się
- odparcie inwazji mongolsko-chińskich (koniec XIII w.) a japońska tożsamość
- Portugalczycy w Japonii (XVI w.): chrześcijaństwo, broń palna, wiedza o świecie
  - wiedza o świecie: Japończycy dowiadują się, że istnieje świat poza Chinami, czują się niezależni od Chin
  - broń palna: użycie jej prowadzi do zjednoczenia Japonii (Oda Nobunaga), najazd na Koreę w nieudanej wyprawie na Chiny (Toyotomi Hideyoshi)
  - chrześcijaństwo (katolicyzm): szybka ekspansja, konflikt kulturowy z miejscowymi wierzeniami, rola Holendrów – konflikt katolicko-protestancki, prześladowanie chrześcijan, bunt Amakusa Shirotokisada, stłumienie buntu przy pomocy Holendrów, likwidacja i zakaz chrześcijaństwa, „zamknięcie kraju” (1639), wyjątek: Holendrzy i Chińczycy w Nagasaki
- porównanie Japonia – Filipiny
  - Japonia: odrzucenie europejskich wpływów kulturowych i politycznych przy zachowaniu zdobyczy technologicznych
  - Filipiny: uleganie europejskim wpływom politycznym i kulturowym, peryferyzacja

- Okres „zamknięcia kraju” (1630-1854)
  - okres stabilności politycznej i rozwoju gospodarki i kultury pod rządami siogunów z dynastii Tokugawów
  - limitowanie kontaktów z zagranicą (Holendrzy i Chińczycy w Nagasaki, Koreańczycy na Tsushimie)
  - rosyjskie zagrożenie od północy – zainteresowanie się Hokkaido, Kuryłami i Sachalinem
  - rozwój „rangaku” („studiów holenderskich”): zapoznawanie się z osiągnięciami europejskiej nauki i technologii
- Przymusowe otwarcie na świat
  - komandor Perry i „czarne okręty” (1853-54), nierówne traktaty
  - bunty przeciw siogunatowi i zachodnim interwentom
  - cesarz przejmuje władzę i początek radykalnych reform ery Meiji (1868) i wzrostu
- Porównanie Japonii i Chin
  - przebieg wydarzeń: Chiny – wstrząs, długotrwały kryzys, rewolucja; Japonia – wstrząs, krótki kryzys, relatywnie spokojna zmiana władzy, reformy
  - przyczyny różnic: 1) zmiana władzy: Chiny – brak alternatywy dla cesarstwa, Jap – alternatywa dla siogunatu: cesarz, 2) postrzeganie i wiedza o świecie: Ch- „tian-xia”, brak wiedzy, głęboki szok, brak koncepcji; Jap – wiedza o świecie, koncepcja: modernizacja

Dyfuzja wiedzy do cywilizacji japońskiej

Wyzwania współczesności

Klucz: Chiny

- koniunktura gospodarcza w nowej sytuacji demograficznej i społecznej i w nowej polityce gospodarczej – spowolnienie
- chińskie społeczeństwo: nacjonalizm („nie zapomnimy upokorzenia narodu”) vs. globalizm (3 mln studiuje za granicą, 300 mln uczy się angielskiego)
- wewnętrzna stabilność polityczna – czy nacjonalizm wystarczy do podtrzymania spójności społeczno-politycznej?
- stosunki międzynarodowe: powrót do „należnego Chinom miejsca na świecie” (jakimi metodami i co to dla świata będzie znaczyć?), co jeszcze będzie potrzebne do „zmazania hańby narodowej” (oprócz drobnych zdobyczy terytorialnych, kolejnych olimpiad, medali sportowców, wystaw EXPO, lotów w kosmos)? Może zemsta na Japończykach i odzyskanie utraconych terytoriów?

Reakcje w regionie Azji Wschodniej

- Japonia: próby „rozruszania” gospodarki („Abenomics”), zacieśnianie więzi geopolitycznych z USA (wyciszenie protestów na Okinawie, zgoda na TPP, „remilitaryzacja” i in.); - Rosja: sojusz i nieufność; Korea Płd.: - między Chinami a USA
- region Morza Południowochińskiego: spór z Chinami, liczenie na wsparcie USA

Skutki dla świata: chińskie spowolnienie a światowa koniunktura, główna ofiara: Ameryka Łacińska

Dziękuję za uwagę

